

Onze vriendelijke republikeinse reis

Eerste druk, april 2012
© 2012 Marcel van den Driest

Oorspronkelijke titel: *Journal eener reijse die de heeren Jacobus Thehoff en Cornelis van den Driessen vergezeld door Pieter Tak Anthz hebben gedaan door de Zeven Vereenigde Provintien in den jare 1789*. Collectie handschriften Zeeuwse Bibliotheek Middelburg (coll.hss. 4787)

Portretfoto: Ninik Handayani

Coverfoto: Monogrammist I.M.P. (schilder), *Intocht der Pruisische Troepen in Amsterdam op 10 oktober 1787*, 1800, inv.nr. SA 21568, Amsterdam Museum

ISBN: 978-90-484-2365-1

NUR: 693

Uitgever: Free Musketeers, Zoetermeer
www.freemusketeers.nl

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonedig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

Onze vriendelijke republikeinse reis

Pieter Tak

Bewerkt door
Marcel van den Driest

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	7
Inleiding	9
Journal van een reis (hertaald)	29
Journal eener Reijse (diplomatisch)	77
Eindnoten	138
Register van personen	146
Geraadpleegde literatuur	161
Geraadpleegde websites	164

VOORWOORD

Tijdens het doen van genealogisch onderzoek stuitte ik op een reisjournaal uit 1789 waarin een verre verwant van mij voorkomt: Cornelis van den Driessen. Hoewel dit de eerste aanleiding was voor mijn interesse, bleek al gauw dat los daarvan het journaal een boeiend tijdsbeeld geeft van de Nederlanden aan het einde van de achttiende eeuw. Het journaal, van de hand van Pieter Tak, komt voor op een lijst van egodocumenten op de website van het Onderzoeksinstituut Egodocument en Geschiedenis. Dit boek bevat twee transcripties van het reisjournaal. De eerste versie is aangepast aan onze huidige spelling en grammatica, de tweede versie is een exacte overname van de oorspronkelijke tekst. Het originele handschrift is onderdeel van de collectie van de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg. Ik dank Marinus Bierens, Mieke Meijer-van der Linde en Annie Poortvliet voor het ter beschikking stellen van het handschrift.

Marcel van den Driest
Vlissingen, januari 2012

INLEIDING

Op 19 juni 1789 vertrokken drie heren uit Middelburg op een reis door de Zeven Verenigde Provinciën. Van deze reis is een verslag bewaard gebleven, dat als opschrift heeft: *Journal eener reijse die de heeren Jacobus Thehoff en Cornelis van den Driessen vergezeld door Pieter Tak Anthz hebben gedaan door de Zeven Vereenigde Provintien in den jare 1789*. Het verslag, een schrift met 67 beschreven bladzijden, is onderdeel van de collectie handschriften van de Zeeuwse bibliotheek te Middelburg (nr. 4787). De schrijver maakt zichzelf niet als zodanig bekend, maar uit de passages waarin Pieter Tak afzonderlijk van de anderen reist, wordt duidelijk dat hij de schrijver is van het journal. Bovendien duidt hij zichzelf steevast aan met *Tak* en niet, zoals wanneer hij het over zijn reisgenoten heeft, met *de heer*.

Dit boek bevat een transcriptie van dit handschrift. Voor een beter begrip van het journal is het nuttig in te gaan op enkele historische aspecten, zoals de economische situatie van de Republiek, de positie van toenmalig stadhouder Willem v, de patriottentijd en de omwenteling. In het journal komen ook opmerkingen voor over de bouwstijl van gebouwen die het gezelschap bezichtigde. Vandaar dat ik kort inga op de ontwikkelingen van de Nederlandse bouwstijl in de 18e eeuw. Maar eerst introduceer ik de reizigers en bespreek ik het doel en verloop van de reis.

De reizigers

In de biografische literatuur blijven de gegevens over *Jacobus Thehoff* beperkt tot de vermelding van een *Rouwklacht* die hij in 1782 schreef op het *ontijdig en smertelijk afsterven van G.J. Nahuys*.¹ Deze Gerard Johan Nahuys was van 1765 tot 1770 predikant te Middelburg en

vervolgens hoogleraar in Rotterdam en Leiden.² Omdat in de overlijdensadvertentie van Jacobus Thehoff in de Dordrechtsche Courant van 5 januari 1815 de leeftijd van 65 jaar wordt vermeld, kunnen we zijn geboortjaar op 1749 stellen. Hij was dus 39 of 40 jaar oud toen hij de reis ondernam. Hij was een zoon van Gerrit Thehoff († 1756) en Elisabeth Bastiaanse. Jacobus had tenminste één broer, Johan Hendrik Thehoff, geboren in 1754, die drie maanden voor de reis, op 6 maart 1789 was overleden.³ Vanaf 1766 was Jacobus Thehoff commies van het Comptoir Generaal Zeeland, de provinciale rekenkamer,⁴ waarvan hij in 1794 directeur werd. Hij woonde op de Herengracht. Eind 1783 werd hij, tegelijk met reisgenoot Cornelis van den Driessen, aangesteld als regent van het armziekenhuis in Middelburg, dat in 1784 een nieuw gebouw aan de Herengracht in gebruik nam.⁵ Vanaf 1791 was hij ontvanger van hetzelfde armziekenhuis. Verder wordt hij vermeld als directeur van de Assurantie Compagnie (1790), als ouderling van de Hervormde Gemeente (1795), president-regent van het burgerweeshuis (1795), lid van het comité tot de stadsfinanciën en de godshuizen en lid van het comité van onderzoek te Middelburg. Via het lidmaatschap der municipaliteit, resp. raad van Middelburg (28 mei 1795-31 maart 1797) werd hij op 1 juni 1795 Provisioneel Representant van het volk van Zeeland namens Middelburg en vanaf 15 juni tot 1 maart 1796 gedeputeerde der Staten-Generaal der Verenigde Nederlandse Provinciën namens Zeeland. Zodoende behoorde hij tot de groep van eerste volksvertegenwoordigers van de Bataafse Republiek.⁶

In april 1797 liet hij zich inschrijven als lidmaat van de Nederduitsch-gereformeerde kerk in Vlissingen, komende van Middelburg. Hij woonde daar op de Houtkaai.⁷ In Vlissingen bekleedde hij de functie van Ontvanger der Marine, de functie die ook vermeld werd in zijn overlijdensadvertentie.⁸ In 1808 vertrok hij naar Dordrecht, waar hij op 3 januari 1815 overleed.

Jacobus Thehoff was getrouwd met Johanna Pieterella Ruijs⁹ en had één dochter. Zijn echtgenote verbleef op het moment van de reis in Delft. In het reisjournaal wordt zijn dochter niet bij name genoemd. Deze Elisabeth Francina Anthonetta (of: Antoinetta, An-

thonia) Thehoff(f) werd afgezet bij de Franse kostschool in Delft. Zij trouwde in 1797 te Middelburg met de weduwnaar Jacob Noëls, medisch doctor en in 1811 vermeld als burgemeester van Buttinge. Elisabeth overleed in 1811 te Middelburg op 34-jarige leeftijd, enkele dagen na de geboorte van haar derde kind, Eliza François Anthoni Noëls, dat slechts drie weken leefde. De oudste twee kinderen waren: Jacobus Thehoff Noëls (1803-1859), koopman, advocaat te Nijmegen, echtgenoot van Louise Stork, en Andries Johannes Noëls (1808-1880), echtgenoot van Aleida Maria Oostendorp.

De oudste van het drietal reizigers, *Cornelis van den Driessen*, was op het moment van de reis 52 jaar. Hij woonde in de Lange Delft te Middelburg en overleed op 22 april 1790, dus binnen één jaar na deze reis. Dankzij een geslachtsregister dat in de familie is bijgehouden weten we dat hij geboren werd te Middelburg op 11 augustus 1736 als zoon van Jan van den Driessen en Anna Gerbrandus. Van zijn vader is niet meer bekend dan dat hij in 1700 in Aagtekerke geboren werd en ten tijde van zijn overlijden in 1777 op de Kinderdijk in Middelburg woonde. Jan was een zoon van Cornelis Willemsen van den Driessen, schepen van Aagtekerke. Regelmatig bekleedden leden van deze van oorsprong Vlaamse familie de functie van schepen op Walcherse dorpen. Anna Gerbrandus was een dochter van ds. Anthony Gerbrandus Daendels, predikant in Grijpskerke en in de gemeente Schore en Vlakte, en Willemina van der Beke. Cornelis van den Driessen had vier jongere zussen, van wie er twee (Willemina en Adriana) jong stierven. Petronella (1740-1820) was in 1778 hertrouwd met kapitein Jan Bouwens, als weduwe van opperstuurman Gerrit Gerritsen. Cornelis' zus Cornelia overleed ongehuwd in 1821 te Middelburg op 76-jarige leeftijd.

Van beroep was Cornelis verhuurder van rouwmantels en pellen.¹⁰ In 1786 werd hij vermeld als deken van het rouwmeestersgilde. Van 1768 tot 1786 was hij vader van het burgerweeshuis van Middelburg en vanaf 1781 regent (*ontvanger*) van het armenziekenhuis Middelburg, de functie waarin tien jaar later Jacobus Thehoff hem zou opvolgen. Ook was hij enkele jaren diaken van de Hervormde Gemeente Middelburg (1768-1776).¹¹